

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И МОНОГРАФСKE СТУДИЈЕ:
ДАНИЈЕЛА ВАНУШИЋ, *КОНСТАНТИН А. ЈОВАНОВИЋ. АРХИТЕКТА
ВЕЛИКОГ ФОРМАТА*

Поводом обележавања 165-годишњице рођења Константина А. Јовановића, у Музеју града Београда, у Конаку кнегиње Љубице, приређена је изложба под називом *Константин А. Јовановић. Архитектура великог формата*. Изложба и истоимена монографска студија резултат су преданог истраживања историчарке уметности Данијеле Ванушић, кустоскиње Збирке за урбанизам и архитектуру Музеја града Београда. Дело Константина Јовановића, прослављеног архитекте зграде Народне банке у Београду, као и многих других значајних приватних и јавних здања, добро је познато стручној јавности. За то је свакако заслужан низ студија посвећених овом ствараоцу, као и изложба приређена у Музеју града Београда 1988. године. Имајући то на уму, студија и изложба Данијеле Ванушић чине се утолико више вредни пажње као успели пример новог „чињања“ личности и дела Константина Јовановића.

У трагању за новим интерпретативним моделом, ауторка је, уз уважавање резултата претходних истраживача, приступила детаљној обради материјала сакупљеног у заоставштини Константина Јовановића, која се налази у фонду Музеја града Београда. Систематски анализирајући бројне документе и артефакте (фотографије, цртеже, аквареле, писма, студије, дневничке белешке, нацрте и планове), Данијела Ванушић је успела да готово у потпуности реконструише животни пут и дело овог архитекте.

Публика је на изложби могла да види низ предмета из Јовановићеве заоставштине, белешке и документа његовог професионалног, интелектуалног и личног живота. Ту на првом месту треба поменути планове како изведених тако и оних нереализованих пројеката, затим бројне скице и цртеже, фотографије, писма и рукописе, архивалије, књиге и чланке, од којих је велики број сада био први пут доступан публици. Посетиоци су имали и јединствену прилику да виде бележнице и

скиценблокове са цртежима и акварелима који приказују пределе које је Јовановић обишао на својим бројним путовањима и, међу објављеним радовима, обимну студију о Цркви Светог Петра у Риму, коју је Јовановић објавио 1877. и посветио је свом оцу Анастасу. Од велике рукописне заоставштине, највише пажње привлаче *Разне усјомене*, мемоари о догађајима из живота оца Анастаса Јовановића, и драгоцени дневници о догађајима из Првог светског рата. Поред оригиналних предмета из заоставштине Константина Јовановића, посетиоци су могли видети и оне из других збирки Музеја, попут породичних фотографија и портрета, међу којима се истичу портрет малог Константина од Јоханеса Беса, сликара владарске породице Обреновић, и биста мале Катарине Јовановић од Енрика Пација, аутора коњаничког споменика кнезу Михаила Обреновића.

Као посебну интервенцију ауторке у начину презентације личности архитекте/уметника ваља нагласити и то што је изложба „*изашла*“ из галеријског у стварни простор, у којем су реализовани пројекти Константина Јовановића били видно обележени и који су на стручном вођењу кроз изложбу чинили обавезне пунктове. Информативне табеле су имале функцију разјашњења и боље оријентације посетиоца у његовој шетњи кроз ову сложену и богату професионалну, интелектуалну и личну биографију: једну са упоредним хронологијама најзначајнијих догађаја у светској и локалној, српској, историји и догађаја из живота Константина Јовановића и другу, табелу са мапом града и учртаним позицијама свих пројеката.

Иако пратећа студија није могла садржати репродукције свих предмета приказаних на изложби, обе се, и студија и изложба, држе идентичне структуралне поделе. Управо структура показује концепцијски искорак који је ауторка успела да оствари у разумевању и представљању уметничке биографије. Подела на пет целина јасно маркира главне окоснице Јовановићеве самоизградње као архитекте и упућује на историјске, културолошке и друштвене контексте тог елитног занимања 19. века. Почетна целина, под називом *Породица*, упознаје посетиоце са пореклом Константина Јовановића, чији је отац Анастас Јовановић био истакнути уметник, национални радник и једна од најугледнијих личности српске културне и политичке елите 19. века. Већ на почетку се истиче сложени културни идентитет породице Јовановић, у којем су упоредо неговани грађански идеали европске елите и национално-династички патриотизам. Беч, где се Константин школовао и у којем се формирао, и оданост отаџбини у којој никад није живео – кључни су за разумевање његовог идентитета и јавног деловања. Ауторка је пажљивом анализом неколико портрета малог Константина Јовановића показала

да је пут овог будућег угледног архитекте био пажљиво детерминисан. Као син и наследник, био је „*јонос јородице*“, у чије се васпитање и образовање несебично улагало.

Друга целина под називом *Интелилекџуалац* открива нам идејне основе на којима је почивао углед архитектата/уметника у 19. веку и деловање Константина Јовановића посматра у контексту његове потребе за уобличавањем властитог професионалног статуса. Пратећи његово академско образовање на студијама архитектуре на Политехничкој школи у Цириху, једном од најживљих интелектуалних средишта тог доба, Данијела Ванушић се посебно бавила доминантном улогом чувеног Готфрида Земпера и његовим утицајем на младог Јовановића. Земпер је, с једне стране, као ауторитет на пољу историјских стилова – основи академске наставе, био вечити професионални узор Јовановићу. С друге стране, управо је он заслужан и за ревитализацију концепта архитекте као уметника, насупрот инжењера/градитеља, концепта који ће се наћи у средишту Константиновог професионалног идентитета. Тако, већ по завршетку студија, Јовановић на предлог свог професора предузима пут у Италију, „*уметничко ходочашће*“ које је било важан део образовања уметника у 19. веку. Четворогодишњи боравак у овој земљи продубио је Јовановићева интересовања за ренесансну уметност и пресудно утицао на његово даље формирање. Други важан импулс Јовановићу – архитекти ауторка препознаје у његовом боравку и раду у Бечу. Сарадња са Земпером и тријумфални дух грађанске елите оличен у изградњи монументалног и раскошног Рингштрасе утврдили су професионалну етику и принципе јавног деловања Константина Јовановића. Градећи себе као уметника/интелектуалца, Јовановић ће предузимати научноистраживачке и публицистичке подухвате. Управо је његова списатељска делатност била предмет нарочите ауторкине пажње. Пишући целог живота, прво стручне есеје, расправе и полемике, а касније мемоарске записе и дневнике, Јовановић је изграђивао себе као интелектуалца, показујући при томе култивисани научноистраживачки дух и изразиту ерудицију.

У посебном одељку под називом *Пуџник* ауторка истиче улогу путовања у животу и професионалном идентитету Константина Јовановића. Добро интегрисан у кругове бечке образоване елите, Јовановић се придржавао њених навика, заснованих на опонашању аристократске културе. Међу редовним, сезонским путовањима, која заправо представљају неизбежан летњи одмор отмених Бечлија, издвајају се путовања којима се задовољава интелектуална радозналост. Ни ова, како се показало, нису далеко од вредности културног окружења у којем Јовановић обитава, па су тако, међу њима

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ И МОНОГРАФСKE СТУДИЈЕ:
ДАНИЈЕЛА ВАНУШИЋ, КОНСТАНТИН А. ЈОВАНОВИЋ. АРХИТЕКТА ВЕЛИКОГ ФОРМАТА

најдоминантнија истраживања *Оријентиа*. Оно што путовања издваја као значајна у животу Константина Јовановића јесте и огроман број цртежа и акварела са минуциозно изведеним приказом предела које је посећивао. Ова „лично-перцептивна географија“, како је ауторка назвала ове белешке, припада приватном сликарству, обавезном у формирању личних успомена многих европских уметнички образованих путника. Упоредном анализом, Данијела Ванушић је успела и овај део визуелне заоставштине Константина Јовановића да протумачи у одговарајућем културном контексту, па се тако јасно издваја идеализација предела одређених земаља спрам њиховог већ претходно конструисаног изгледа усклађеног с концептом националног пејзажа. Интересантно је и да се Јовановић према споменичком наслеђу Београда односи као и други европски путници, па тако бележи трагове османске културе, уклапајући се у оквире европског оријентализма.

Четврта целина је посвећена – *Архитектури Константину Јовановићу*. И овде се ауторка изложбе и монографије доследно бави конструктивним елементима личности архитекте и питањем његовог престижног статуса у друштву, мање се упуштајући у анализу самих пројеката. Већ на почетку, добро аргументујући своју тезу, Данијела Ванушић образлаже важност есенцијалне разлике између пуког занатлије/извођача радова и архитекте/уметника и интелектуалца, за разумевање дела Константина Јовановића. Уважавање личне креативности и концепта ауторства које је подразумевало

апсолутну слободу и бескомпромисно поверење у властите стваралачке моћи, било је од суштинске важности за Јовановића. Водећи нас кроз опус Константина Јовановића, ауторка заправо реконструише овакву професионалну етику и Јовановићеву репутацију. Тако се од првих пројеката у Бугарској и Румунији, прво за зграду Прве мушке гимназије у Софији, а потом и најпрестижнијег архитектонског изазова у модерним европским државама – зграду Народног собрања, Константин Јовановић већ открива као архитекта „великог формата“, који ће ту „ауру“ задржати до краја свог живота. Највећи део ове целине је посвећен београдском опусу, на првом месту палати Народне банке, а потом и нереализованим пројектима, међу којима се јасно издвајају здање Народне скупштине, централна зграда Поште, Храм Св. Саве и палата Српске краљевске академије. Сви ови пројекти су показивали доследност у одабиру монументалне и раскошне неоренесансе, као стила који одражава идеале самосвесног грађанства у успону. Многи реализовани Јовановићев пројекти за приватне наручиоце само су потврдили ову опредељеност, коју нису поколебале ни све чешће критике које су крајем 19. века биле упућиване званичној архитектури академског историзма.

Последње поглавље под називом *Патриотиа* посвећено је ратним годинама, које је Константин Јовановић провео у Цириху. Живот у Цириху и своје последње године Јовановић је посветио хуманитарном и патриотском раду. Активна помоћ и контакти са члановима

српске заједнице, цивилима, војницима и рањеницима, били су праћени вођењем посебног ратног дневника и мемоарских записа. Ауторка и у овом делу изложбе наглашава свест о властитој друштвеној улози и патриотизму као делу одговорности ангажованог интелектуалца.

Изучавањем доступне грађе, Данијела Ванушић је трагала и проналазила идеолошке и културне основе интелектуалног профила и професионалног идентитета архитекте Константина Јовановића. Уочавајући сложене идејне слојеве и друштвени и историјски контекст средњоевропске средине 19. века, сагледавајући их кроз искуства новије културне историје, ауторка је успела да кроз личност овог архитекте тематизује феномен уметничке биографије. Крећући се изван пуне реконструкције факата и традиционалне историјско-уметничке фасцинације психолошким аспектима личности уметника, Данијела Ванушић је дала слику једног свесно

конструисаног и пажљиво грађеног уметничког и социјалног идентитета. Посматрајући Јовановића и као субјекта/ствараоца и као објекта његових властитих професионалних и друштвених преференција, ауторка је скренула пажњу на могућност читања биографије као својеврсног културолошког артефакта, у овом случају појединца који је активно и свесно уобличавао свој идентитет уметника и ангажованог интелектуалца, припадника средњоевропске грађанске елите, космополите и националисте истовремено.

Мр Катарина М. Митровић,
историчар уметности
Историјски музеј Србије, Београд
katarina.mitrovic@imus.org.rs